

LES RELIGIONS AVUI

JOSÉ COMBLIN

El 1996 un prestigiós escriptor nord-americà, Samuel Huntington va publicar un llibre amb el títol de *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (*El xoc de les civilitzacions i la reconfiguració de l'ordre mundial*, New York, Simon and Schuster). L'autor volia oposar-se radicalment a la tesi emesa alguns anys abans, poc després de la caiguda de l'URSS, per Francis Fukuyama en un llibre famós en què protagonitzava «el fi de la història». Huntington defensava que, lluny d'estar acabada, la història entrava en una nova fase. Era veritat que havia acabat la fase de conflicte secular entre capitalisme i socialisme, però, en endavant els conflictes mundials, serien conflictes entre cultures i no entre models econòmics.

Huntington enuncïava 8 cultures, i, per a ell, el conflicte major de la nova època històrica seria un conflicte entre l'Occident amb la seva cultura i el món islàmic amb la seva cultura. Aquestes dues cultures serien incompatibles; les dos voldrien conquerir el món i, per tant, el conflicte seria inevitable, i hauria d'engendrar innombrables guerres durant segles: la història continua!, no hem arribat al seu final.

I qui diu cultura, diu religió. Per això, la nova època històrica seria una època de guerres de religió.

És notori que Huntington va ser sempre molt pròxim als grups que orienten la política exterior dels EUA. En tot cas el seu llibre sobre «El xoc de les civilitzacions» va ser molt ben acollit i va aconseguir una fama imprevista després de l'11 de setembre de 2001. Els fets semblaven confirmar la seva previsió. De fet, moltes persones, als EUA, fins i tot polítics, han assimilat la doctrina Huntington, que ha entrat en el subconscient de les masses i les elits polítiques.

Després de l'11 de setembre, l'imperialisme nord-americà es va mostrar cada cop més arrogant. Es va treure les màscares. Va néixer una nova doctrina militar, una nova geopolítica: en endavant els EUA poden prescindir de la resta del món i organitzar el planeta com vulguin. L'experiència del triomf a Afganistan mostra que els EUA poden imposar la seva concepció del món i els interessos que invoquen. Practiquen obertament el proteccionisme i imposen el lliure comerç

als altres països. Donen suport a la política suïcida de Sharon a Israel en contra dels palestins. Volen mostrar pel terror que dominen l'Orient Mitjà.

Durant tot l'any 2002 els EUA han preparat la guerra per ensorrar el règim de Saddam Hussein a Iraq. Alhora volen estendre el seu imperi a Àsia central, gran reserva de petroli. Reemplacen Rússia per les noves repúbliques d'Àsia central. Aquestes són també musulmanes, la qual cosa fa preveure nous conflictes religiosos en el futur.

Es vulgui o no, els EUA representen la faç del cristianisme en el món, i les Esglésies no manifesten amb gaire evidència que rebutgen la política mundial dels EUA; no oposen arguments reals a la convicció generalitzada dels pobles que cristianisme = EUA.

Un cop introduïda la idea d'incompatibilitat entre cultures, apareix una actitud de desconfiança instintiva amb les altres cultures, i, per consegüent, amb les seves religions. En la visió de Huntington l'única sortida per a la humanitat és la cultura occidental, científica i racional. Aquesta és la continuació de la concepció de la modernitat.

No obstant això, els fets no justifiquen necessàriament aquesta visió conflictiva de Huntington i de la política dels EUA. Quin és l'estat de les relacions entre les grans religions en l'actualitat?

Les religions són diferents, però no necessàriament conflictives, poden compenetrar-se, influir les unes en les altres i practicar un diàleg fecund, a nivell de l'acció i convivència probablement més que a nivell de doctrines.

1. Comencem per l'**Islam** que en l'actualitat es la religió que més crida l'atenció. Però, fa més d'un segle que els que llegeixen els periòdics saben que l'Orient Mitjà és el lloc d'una guerra gairebé sense interrupció entre cristians i musulmans.

En primer lloc, és indispensable que quedi molt clar que el moviment Al Qaeda i Bin Laden no són representatius de l'Islam. Són un grupet molt petit de radicals integristes que no són més representatius de l'Islam que el que el moviment de Lefebvre pogués tenir de representatiu del catolicisme. Al Qaeda va néixer en l'Islam, com Lefebvre va néixer en el catolicisme, arribant fins i tot a ser arquebisbe. Però tots dos són extremistes atípics.

Mahoma va inventar una religió molt senzilla a l'abast de les grans masses. No hi ha teologia, no hi ha sacraments, no hi ha organització, no hi ha clero. L'Islam és una religió popular, és una immensa comunitat de pobles que accepten la mateixa religió i la viuen. Malgrat l'absència de clero, hi ha una gran homogeneïtat i solidaritat, que fa que tots els musulmans en el món sencer se senten solidaris i units.

Des del començament, Mahoma va entendre que l'Islam estava destinat a ser la religió de tota la humanitat: tota la humanitat havia d'abandonar el culte als ídols i reconèixer al verdader Déu. Aquí sorgeix la famosa qüestió de la «guerra santa» (al-gihad). En diversos llocs de l'Alcorà, Mahoma es refereix a la guerra santa i proclama la seva necessitat.

En el segle XX arribà la desintegració dels imperis europeus i la independència formal d'un gran nombre d'estats que es van distribuir la població musulmana segons criteris típicament occidentals. L'Islam va quedar dividit en desenes d'Estats i mai en cap moment va ser possible reconstituir una unitat musulmana. D'aquí ve una immensa frustració dels pobles, que se senten traïts per les seves elits.

Van néixer estats segons el model occidental, que van tractar d'occidentalitzar la societat musulmana. Van portar els principis occidentals: la laïcitat de l'Estat - que és un horror per a l'Islam-, el capitalisme (del qual deia un savi que «l'Occident és l'organització planetària de la usura»), les institucions polítiques, el model d'empresa, el dret...

Els estats i les empreses de l'Occident van fer aliances, com sempre en un règim colonial, amb els elements més corruptes de la societat, amb les oligarquies més escandaloses. El millor exemple de tal política és l'actual govern d'Aràbia Saudita, on una insignificant minoria d'oligarques corruptes, immensament rics gràcies al petroli, tracten el país i els seus habitants com si fos la seva propietat. Aquest govern és sostingut pels EUA i així van acumulant contra seu un immens odi no sols dels ciutadans saudites, sinó de tot l'Orient Mitjà. Un altre exemple va ser el Xa de Pèrsia, instal·lat i mantingut pels EUA, exemple viu d'escàndol per la seva immensa explotació de les riqueses del país. Per als Occidentals només importa el petroli, i els pobles són entregats a bandits convertits en reis i presidents de pseudorepúbliques.

En contra de tota aquesta corrupció, en virtut d'un immens sentiment de frustració, moguts per una ira implacable, van néixer els moviments que constitueixen

el que s'anomena avui en dia l'«islamisme» (cal no confondre'l amb «Islam»). L'islamisme va néixer a Egipte el 1928 amb els anomenats «Germans Musulmans».

Els moviments islamistes volen la independència real en relació a l'Occident; la unió entre religió i política perquè la política ha d'implantar i mantenir la llei corànica, la xaria, encara que tinguí diferents interpretacions; la lluita contra la corrupció introduïda pel sistema capitalista i el retorn a la tradició de solidaritat musulmana. Condemnen rigorosament una organització de la societat sense religió com la dels estats laïcistes de l'Occident. Amb els jueus i els cristians, els islamistes són molt més rigorosos que els musulmans tradicionals.

Les Esglésies cristianes són vistes com els poders religiosos que legitimen el sistema occidental, còmplices dels horrors practicats pels occidentals. Per poder dialogar amb els musulmans cal distanciar-se del sistema cultural i polític de l'Occident. Caldria mostrar que els cristians encara tenen quelcom de l'Evangeli i no estan totalment integrats en el sistema capitalista, com suggereixen les aparences.

Entre l'Islam i el cristianisme hi ha una tradició de guerres que ja té 14 segles. Va haver-hi períodes de convivència pacífica i col·laboració, per exemple a Espanya o a Síria, Líban, Egipte... No obstant això la guerra és la nota predominant. Actualment hi ha guerres entre cristians i musulmans a Txetxènia, Sudan, Filipines, i a Iraq. Hi ha pau precària i amenaces de guerra a Bòsnia, Albània, Kosovo, Macedònia, Nigèria. Hi ha persecució violenta dels cristians a Indonèsia, Nigèria, Aràbia Saudita. El diàleg no és fàcil.

2. El segon grup religiós més nombrós després de l'Islam és l'**hinduisme**. Clar que la importància numèrica li ve de la demografia de l'Índia. Hi ha pocs hindús fora de l'Índia i la seva expansió en el món és més feble que la d'altres religions com l'Islam o el budisme.

L'hinduisme no existeix com a sistema i cap hindú dirà que és hindú. Aquest nom els va ser donat pels musulmans i els anglesos. En realitat l'anomenat hinduisme no és un sistema religiós definit. No té doctrina, ni institucions, ni jerarquies, ni representants oficials. Almenys des de fa mil anys va quedar refugiat en la vida interior, ja que la vida pública va ser assumida primer pels musulmans i després pels anglesos. L'hinduisme és la recerca de la salvació interior pel domini d'un mateix. És una pràctica de

l'ésser humà sobre si mateix. Per això els hindús creuen que són compatibles amb totes les religions i poden assimilar-les totes.

L'hinduisme mai no es va interessar pel món exterior o la societat com a organització. Totes les institucions de l'Índia són britàniques. Només en els últims temps va haver-hi un despertar de grups intel·lectuals indignats per la direcció total de la política per criteris aliens a l'Índia. Van formar el Partit del Poble, que actualment des de 1996 governa l'Índia, després d'haver ensorrat el Partit del Congrés que va fer la independència. El Partit del Poble tendeix a distanciar-se de la globalització i constitueix un pol de resistència a escala mundial. Vol una economia concentrada en el mateix país que produeix per al mercat intern.

El Partit del Poble té per projecte la indianització de l'Índia. Per això es multipliquen els conflictes amb la minoria musulmana que és de 120 milions o amb la minoria cristiana que és només del 2,5% de la població (uns 25 milions). Van augmentar els actes de persecució en contra de l'Islam o de les Esglésies cristianes, considerats com a elements estrangers i infiltració d'Occident. El 2002 la persecució dels musulmans per la majoria hindú va augmentar i la tensió entre el Pakistan i l'Índia va créixer.

3. El budisme. Buda es va separar radicalment de l'hinduisme, encara que tota la seva personalitat hagi estat impregnada per ell. Va rebutjar l'hinduisme per considerar-lo corromput pels seus representants, els bramans. Però en realitat tota la substància de l'hinduisme és en el rerefons del budisme que es va emancipar dels seus aspectes més discutibles.

No hi ha ortodòxia budista. Hi ha diverses escoles, diverses orientacions que es remeten a Buda, i totes tenen un fons comú.

El budisme no és pròpiament una religió en el sentit que Déu no ocupa cap lloc en el budisme. El Buda sempre va evitar la qüestió de Déu com quelcom inútil que només serveix per apartar el fidel del seu camí exclusiu. Era com una qüestió purament teòrica sense importància per a la pràctica. El budisme és un camí de salvació.

Els budistes poden ser més o menys 200 milions. Són gairebé una majoria al Japó, Vietnam, Tailàndia i Sri-Lanka, Birmània, Cambotja, Nepal. El budisme era la cultura del Tibet abans de la invasió xinesa. Els budistes són nombrosos a Xina, Corea i Taiwan, però es barregen amb altres religions xineses i de totes maneres van ser

molt perseguits pel comunisme. Són perseguits també a Myanma (Birmània); a Cambotja van ser delmats.

En el pla social, el budisme practica la compassió amb tots els patiments, amb la pobresa dels pobres. És profundament tolerant i no-violent. No obstant això, tendeix a lluitar contra el dolor i el mal més aviat en el cor del ser humà que en la societat. La seva acció es dirigeix més cap a l'interior de la persona que cap a la societat. Troba que el cristianisme occidental és superficial quan busca l'alliberament per mitjans polítics, com si el mal tingués les seves arrels en la societat, més que en aquest ésser humà. No obstant això en contacte amb Occident, el budisme s'obre a poc a poc al fet social.

En l'actualitat el budisme està en expansió en el món occidental, probablement atret per la interioritat del budisme, en una societat actual gairebé buida d'interioritat, i també perquè el budisme és una religió gairebé sense institucions, la qual cosa exerceix una fascinació sobre molts cristians de les Esglésies tradicionals, decebuts per la seva religió formal i exterior.

4. El cristianisme. El cristianisme està en expansió, però no a les Esglésies institucionals. Aquestes continuen mostrant alts nombres d'adeptes perquè col·loquen com a adeptes a tots els que van ser batejats un dia, encara que s'hagin convertit després a una altra religió o hagin perdut tota relació amb la seva Església.

El cristianisme que està en plena expansió és el de tipus pentecostal. En 100 anys els pentecostals han fet centenars de milions de conversions. Moltes Esglésies tradicionals tracten de salvar-se adoptant el mode de ser dels pentecostals. En la mateixa Església catòlica els moviments carismàtics coneixen una gran expansió sobretot a Amèrica i Àfrica. Proliferen milers d'Esglésies diferents, i cada any augmenta el seu nombre. Són el nou cristianisme per a les masses.

L'Església catòlica intenta mantenir el pentecostalisme dins l'ortodòxia, però els carismàtics continuen conquerint diòcesis, i col·loquen sacerdots i bisbes al seu servei. Són l'element més dinàmic i conquistador del cristianisme.

Els pentecostals troben la salvació en experiències espirituals, que són, més aviat, emocionals i són poc sensibles als problemes humans, socials i polítics. No obstant això, en el pol oposat al dels carismàtics hi ha els moviments integristes el poder dels quals es fa cada

cop evident dins la institució. Opus Dei, Legionaris de Crist, Sodalitium i molts altres moviments menys importants van conquerint posicions. En gran part controlen la Cúria romana i a Amèrica llatina ocupen posicions sempre més importants. Són líders a Mèxic i des de Mèxic estan disposats a conquerir l'Església catòlica com a institució. Els integristes tanquen totes les portes al diàleg. Creuen que poden conquerir el poder en la societat: no necessiten convèncer al poble perquè conquereixen les elits i des del poder volen reconstruir una cristiandat. Brasil és l'únic país encara relativament lliure del domini dels moviments integristes.

Els integristes són eminentment polítics: volen el poder polític. Però són insensibles als valors de la democràcia i no creuen que els problemes socials existeixin. El seu món és el poder, la qual cosa explica la importància que se'ls atribueix en certs ambients eclesiàstics.

5. Les sectes i nous moviments religiosos. En el món occidental la secularització de la societat i la seva tolerància absoluta en matèria religiosa va formar un ambient favorable a l'expansió de nous moviments religiosos. No havent-hi gairebé cap repressió social o política, la porta està oberta fins i tot per a les pitjors bogeries religioses. Practiquen el proselitisme i sempre aconsegueixen conquerir una clientela. Entre els que coneixen més expansió hi ha els Testimonis de Jehovà, els Mormons, l'Església de la Unificació o secta de Moon, la Nova Acròpolis, l'associació per la consciència de Krishna, l'Església de la Cienciologia, la Sofrologia, la fe mundial Ba'hai, els Espiritismes, la Teosofia, l'Antroposofia, els Rosa-cruces, la Societat internacional gnòstica. Són mils i mils. En general reactiven elements del cristianisme o de les religions orientals construint una combinació nova.

Hi ha sectes mil·lenaristes, sectes més aviat gnòstiques i sectes de tipus oriental que es dediquen a la salvació per la interiorització i el control de si mateix. Per als no iniciats una bona introducció és la novel·la d'Umberto Eco, *El pèndol de Foucault*.

El món occidental està també ple de moviments religiosos no articulats en forma de sectes, però que ensenyen formes de religió de tipus panteista en què la divinitat s'identifica amb les energies de la natura. Són moviments del tipus New Age amb contorns poc definits, però amb experiències sensibles d'identificació amb el món exterior. L'ésser humà deixa de ser el centre del món: és només una porció molt petita d'aquest

univers i ha de sotmetre's al moviment del conjunt.

Aquesta tendència de religió individualista o panteista combina molt bé amb la indiferència a l'acció humana sobre la societat. Tendeix més aviat a fer que els éssers humans se sotmetin a tot el que succeeix i no tinguin motivacions per a actituds conflictives. La conseqüència és que alimenten una actitud d'abstència social. Per a ells la societat perd la seva importància: l'ésser humà viu a l'univers.

6. A Amèrica hi ha temptatives de resurrecció de les antigues religions indígenes i de les antigues religions africanes. Entre les africanes, algunes, com el candomblé, s'han conservat amb gran puresa. En general les tradicions africanes s'han fusionat amb elements de l'espiritisme o d'altres sectes. És difícil preveure quin serà el destí d'aquestes religions. El més probable és que es transformin també en sectes, atretes pels models dominants a l'Occident a pesar del seu desig d'autenticitat.

En general, aquests moviments de renovació religiosa acompanyen i volen legitimar moviments d'autonomia o independència política. Això és visible per exemple entre els Maputxes de Xile, entre els moviments Aymaras a Bolívia i Perú o en els moviments indígenes de l'Equador. Sens dubte aquests moviments cap a l'autonomia estan creixent malgrat la gran resistència dels Estats nacionals nascuts de l'anomenada Independència.

No obstant això, alguns poden dubtar que les mateixes religions tradicionals puguin realment reviure com a religions. Ofereixen molts elements d'identitat per als pobles indígenes o els afroamericans. Malgrat això, els mateixos moviments independentistes han assimilat tants elements de l'Occident que s'han secularitzat i conserven la religió com a sistema de símbols. És el cas per exemple dels moviments independentistes que es diuen marxistes o s'inspiren en el marxisme: el marxisme és l'element més fort d'occidentalització.

La trobada entre les religions encara no està gaire avançada. Les tasques que s'anuncien són immenses. Hi ha feina per a moltes generacions, però això no vol dir que no calgui començar des d'ara. Les guerres de religió sempre han estat de les més terribles. L'amenaça sempre torna i per això es necessita urgentment iniciar un diàleg intens en tots els sectors de la vida social.